

De Nederlandsche Dialectnamen van de Spin, den Ragebol en het Spinneweb

door E. BLANCQUAERT,

docent aan de Universiteit te Gent

en

zijn studenten van het Seminarie voor Vlaamsche dialectologie

---

Met deze bijdrage wordt in hoofdzaak bedoeld, een beschrijving te geven van de huidige verspreiding van de verschillende benamingen van de spin in de Nederlandsche dialecten, en, zoo mogelijk, een verklaring van die verspreiding.

Vooraf worde hier rekenschap gegeven van de keuze en de herkomst van het gebruikte materiaal, evenals van de manier waarop het werd ingezameld en bewerkt.

De keuze van de *spin* beantwoordde aan den wensch om dialect-geographisch een woord te behandelen dat eenige hoop gaf om een goed gevarieerd kaartbeeld op te leveren; iedereen kent de voornaamste benamingen van de spin, nl. *kobbe*, *spinnekop* en *spin*; aldus was dit woord een van de eerste die zich als het ware opdrongen.

Ik was bovendien getroffen geworden door het feit dat in mijn geboortedorp Opdorp ⁽¹⁾ (I.272) naast de benaming [spinəkʏp] ⁽²⁾ voor het dier zoowel als voor het web, de naam [kʏpjz.ugər] wordt gebezigd voor den ragebol. Het leek mij a priori waarschijnlijk dat die [kʏp] daar wel de oudere benaming zou kunnen zijn, en ik wilde weten hoe de verhouding [kʏp(jz.ugər)], [spinəkʏp] en [spin] over het Nederlandsch taalgebied verliep. Het was dus de Opdorpsche toestand die mij er toe aanzette om, naast de *spin*, de benamingen van haar *web* en van den *ragebol* te verzamelen. Dat beide laatste voor de studie van het spinnekop-probleem onmisbaar waren, zal uit het vervolg ten overvloede blijken.

De drie woorden werden vooreerst opgenomen in de vragelijst voor mijn Dialect-atlas van Klein-Brabant (De Sikkel-Antwerpen, 1926), en aan twee daarvan werden kaarten gewijd (142 : spin ; 143 : spinneweb(ben)).

Eerstgenoemde kaart blijkt bij ander onderzoek, op het geslacht *na*, dat met mann. [nə] en vr. [ən] door mekaar loopt, eentonig [spinəkʏp] te geven ; kaart 143 daarentegen vertoont in haar oostelijke helft een paar vormen waarbij het element [kʏbə] of [kʏp] niet voorkomt : het zijn te Puurs (I. 268) [spinənət], met [spinəkʏpənət] als nevenvorm ; te Mechelen (K. 330) [ə spinənət], en te Vilvoorde (P. 10) [ən spinəwəbə] ; deze drie plaatsen

(¹) Bij de namen van de geciteerde plaatsen wordt hun kaartletter en hun kaartnummer gegeven naar de Grondkaart van KLOEKE en GROO-TAERS' Handleiding bij het Noord- en Zuid-Nederl. Dialectonderzoek ('s Gravenhage 1926). De plaatsnamen worden gespeld naar de voorstellen van de Commissie voor Toponymie en Dialectologie (cf. Staatsblad 21 Juni 1929) ; afwijkingen zijn eventueel te verklaren door het feit dat de lijst van het staatsblad niet overal met deze voorstellen strookt.

(²) Tusschen [] worden de woorden geschreven in het internationaal phonetisch schrift ; voor den druk wordt van de teekens voor meer open of meer gesloten afgezien ; ook van de kleinere teekens in de diptongen.

vertoonen trouwens op kaart 142 voor de *spin* driemaal [spinəkɪp].

Hoe weinig deze kaarten op zichzelf ook mogen « spreken », uit het vervolg zal blijken dat zij in de volledige Zuidnederlandsche *spin*-kaart een veel grooter beteekenis krijgen.

Een eenige gelegenheid tot het verzamelen van volledig *spinnen*-materiaal bood zich aan toen Dr. W. Péé het plan opvatte om voor zijn Gentsch proefschrift over de Nederlandsche verkleinwoorden het grootst mogelijk aantal plaatsen van het Nederlandsch taalgebied af te reizen. Met lofwaardige bereidwilligheid aanvaardde hij om bij zijn lijstje van verkleinwoorden de woorden *spin*, *spinneweb* en *ragebol* mee op te nemen, en na met mij samen een proefrit te hebben ondernomen van Gent naar de Limburgsche oostgrens, ging hij er in alle richtingen duchtig op los; hij bracht uit Fransch Vlaanderen en Vlaamsch België een oogst van meer dan 600 opnemingen thuis. Bovendien verbleef hij gedurende een paar maanden in Noord-Nederland, en verzamelde ook daar gegevens voor een honderdtal plaatsen. De vormen uit Fransch Vlaanderen en Vlaamsch België werden overal ter plaatse opgenomen, nadat de opnemer de zekerheid had verkregen dat zijn zegslieden wel degelijk geboortig waren van het dorp of de stad waarvan zij het dialect zouden vertegenwoordigen. In Noord-Nederland werd op dezelfde wijze ter plaatse gewerkt voor een paar steden en dorpen, en verder bij de soldaten van de genie-kazerne te Kampen, en bij de studenten van de veertsenijschool te Utrecht. Deze zegslieden waren gelukkig ook uit de meest afgelegen hoekjes van Nederland afkomstig, en hun opgaven vormen dus voorloopig een gelukkige aanvulling bij het Zuidnederlansch materiaal. Voor Zeeuwsch Vlaanderen bezorgden de HH. Rommel

uit Terneuzen, en Gielen uit Hulst hoogst welgekomen gegevens uit een twintigtal plaatsen. Tenslotte diende ook het materiaal dat ik met Dr. H. Vangassen heb bijeengebracht voor een spoedig te verschijnen dialect-atlas van Zuid-Oostvlaanderen, om dat van Dr. Pée aan te vullen en te controleeren (¹).

Een aantal vrienden en bekenden bezorgden mij bovendien nog schriftelijke gegevens, waarmee bij de bewerking der kaarten wel geen rekening werd gehouden, maar die toch weer als controle-middelen nuttig bleken te zijn. Mijn Leuvensche collega prof. Grootaers was zoo goed mij zijn materiaal te leenen voor de woorden *spin*, *spinneweb* en *ragebol*; ik mocht het echter onverwerkt laten, wanneer mijn oogst van ter plaatse opgenomen gegevens veel rijker bleek te zijn dan ik ooit had durven verwachten. Wel hoop ik dankbaar gebruik te kunnen maken van de vormen van de *spinde* (eetkast), mij eveneens door Grootaers bezorgd, en die misschien niet zonder belang zullen blijken bij een later te verschijnen vervolg op deze *spin*-studie.

Aan de velen die aldus hebben bijgedragen tot mijn materiaalverzameling, hier mijn oprechten dank.

Al het mondeling verkregen materiaal werd nu in mijn practische lessen over de Vlaamsche dialectologie door de studenten-germanisten van de Gentsche Universiteit ter verdere bewerking op kaarten gebracht. Aan deze werkzaamheden namen vooral deel de HH. Van den Abeele, Buyse, Uyttersprot en Mevr. Pée. De gebruikte kaarten — die in het Seminarie voor Vlaamsche Dialectologie voor belangstellenden ter inzage liggen —

(¹) De bewerking van het Noordnederlandsch materiaal komt in een vervolg op deze studie aan de beurt; de schrijver hoopt het inmiddels nog te kunnen aanvullen.

zijn gedrukte vergrooitingen van de kaart op 1/500.000^e uit de *Handleiding van Kloeke-Grootaers*. Het Zuidnederlandsch gedeelte bevat vier fragmenten op 1/100.000; het Noordnederlandsch twee op 1/200.000. Nadat al de verzamelde vormen er waren opgeschreven, werd aan het kleuren gegaan: de *kobbe*-vormen werden onderlijnd met blauw; de *spin*-vormen met rood; samenstellingen van het *spinnekop*-type met rood boven blauw; die van het *koppespin*-type met blauw boven rood; voor de benamingen van het *web* werd het *kobbenet*-type weer met blauw, het *spinnenet*-of *spinneweb*- of *spinnegeweef*-type met rood, het gecombineerd type (*spinnekopnet*, etc.) met beide kleuren aangeduid; de vrij zeldzame spin-namen of web-namen waarin tenslotte noch het element *spin*, noch het element *kobbe* voorkomt, werden enkel met een kruisje aangeduid. Hetzelfde principe werd doorgevoerd op de *ragebol*-kaart. [kʝbɔjɑ.gar, kʝbɔr] e. dgl. werden blauw, [spməbɔrstəl] e.dgl.rood, en [spinəkɔp- bɔrstəl]. e.dgl.rood-blauw of blauw-rood onderstreept. Benamingen die het een noch het andere element bevatten, als *zwintje* in het Westen, *borstel*, *stofborstel* e.dgl. in het Oosten werden alweer met kruisjes gemerkt, terwijl een speciaal teeken in den vorm van een sikkkel werd gebruikt bij de plaatsen van een uitgestrekt middengebied, waar het woord *halve(half)-maan* in zwang is.

De analytische kaarten dienden nu tot grondslag voor drie synthetische (schaal 1/500.000; Fransch Vlaanderen, Vlaamsch België en Noord-Nederland samen), waarop dus het uitvoerig materiaal werd gecondenseerd; kaartjes I, II, III, bij het slot van deze studie ingelascht zijn verkleiningen van deze synthetische kaarten, op 1/600.000^e. Het blauw van de groote kaarten wordt hier vervangen door schuinliggende arceering van Z.O. naar N.W.; het rood door schuinliggende arceering

van Z. W. naar N.O. ; en rood-blauw of blauwrood door verticale en horizontale arceeringen, gekruist ; het *half-maan*-gebied op kaart II blijft blank ; gradueele verdunning van de arceeringen wijst op gradueele vermenging met andere vormen.

Wat zeggen ons nu deze kaartjes omtrent de verspreiding van de *spin*-, *rageborstel*- en *spinnweb*-namen ?

De spin-kaart (I)

Men kan zien dat de spin-kaart *kobbe*-vormen vertoont, van in Fransch Vlaanderen en West-Vlaanderen, oostwaarts tot en met Gent (I. 241) en voorsteden ; noordwaarts hebben Oostakker (I. 202), Zelzate (I. 165) en Sas-van-Gent (I. 162) ook nog *kobbe*-vormen ; zuidwaarts loopt de *kobbe*-lijn langsheen de Schelde tot aan Oudenaarde (0.98), en bereikt vandaar de Waalsche grens, over Nukerke (0.202) en Ronse (0.265). Hierbij moet vermeld worden dat te Merelbèke (0.22) de zegslieden van Dr. Pée (niet die van Blancquaert) [ən kɜ.pə] hebben geantwoord, en dat ook Bottelare (0.26) op den rechter Schelde-oever tusschen Oudenaarde en Gent, naast de samenstelling, eveneens den enkelvoudigen [kɔ'pə] -vorm vertoont.

Ten O. van de lijn Ronse—Sas-van-Gent begint een *spinnekop*-gebied dat strekt langsheen de taalgrens tot aan Verrijck, (P. 142a), en dan van Z. naar N. begrensd wordt door Verrijck, Lubbeek (P. 94), Kortrijk-Dutsel (P. 31), Rillaar (P. 35), Scherpenheuvel (P. 34a), Aarschot (P. 25), Werchter (P. 26), Haacht (P. 16), Keerbergen (K. 337), Muizen (335), Mechelen (K. 330), Duffel (K. 293), Lier (K. 291), Nijlen (K. 296), Oolen (K. 305), Morkhoven

(K. 303), Westerloo (K. 310), Geel (K. 307), Mol (K. 276), Desschel (K. 275), Retie (K. 241), Arendonk (K. 240), Poppel (K. 196).

Binnen dat *spinnekop*-gebied wisselen in Noord-Oost-Vlaanderen (ook in Zeeuwsch Vlaanderen), langsheen de *kobbe*-grens, de eigenlijke *spinnekop*-vormen af met *koppespin*-vormen.

Ten Oosten van het *spinnekop*-(*koppespin*)-gebied zijn het overal enkelvoudige *spin*-vormen, behalve in een schiereiland dat diep westelijk in het *spinnekop*-gebied doordringt, en een zeer specialen *spin*-vorm vertoont; men zegt namelijk *spin(h)oer* te Katelijne-Waver (K. 331) Koningshooikt (K. 294), Kessel (K. 292), Berlaar (K. 295), Putte (K. 333), Herenthout (K. 301), Heist-op-den-Berg (K. 339), Beersel (K. 338), Booischot (K. 342), Schriek (K. 341), Tremeloo (P. 22) en Langdorp (P. 33). Wij moeten voorloopig het onderzoek naar de beteekenis en herkomst van deze eigenaardige benaming onbeëindigd laten, en ons beperken bij de constatacie dat juist met dit schiereiland de *spin*-grens, die anders in een veel regelmatig lijn van Hoegaarden naar de Noordnederlandsche grens zou loopen, zoowat 25 Km. diep westwaarts in het *spinnekop*-gebied stand houdt.

De *spin*-kaart moet voor de verdedigers van de oude expansie-theorie een verheugenden aanblik bieden. Is het inderdaad niet in het oog vallend dat Antwerpen en Brussel in het *spinnekop*-gebied twee centra vormen, met oost- en westwaarts wijd uiteenvloeiende helften, en met een diepe wig die langs de oostgrens de Antwerpsche van de Brusselsche zone schijnt te scheiden? — En dat wij binnen het *spin*-gebied en binnen het zuivere *kobbe*-gebied ook den mengvorm aantreffen, zal de « expansionisten » niet hinderen, wel integendeel. In ons materiaal komt één vorm (*spinək2p*), naast [*spin*] voor in

het N. van Limburg (Beverloo : K. 318). Ook Lubbeek (P. 94), aan de grens van de *spin*-vormen, heeft, als typisch overgangsdorp, [spɪnəkʔp] naast [spɪn]. In het westelijk *kobbe*-gedeelte zijn de overgangs- en uitzonderingsvormen talrijker. Er is vooreerst een plaats die, binnen het *kobbe*-gebied, maar dichtbij de *spinnekop* (*koppespin*)-grens, ook de samenstelling vertoont : St. Denijs-Westrem (I. 245) heeft [ən kʔpəspɪnə]. Alwie een juist begrip heeft van den aard der dialectgrenzen — geen lijnen, maar overgangszones — baart dit niet de minste verwondering.

In Fransch Vlaanderen echter komen, op 41 onderzochte plaatsen, 4 [kʔpəspɪnə]-vormen, en 8 [spɪnəkʔp]-vormen voor ; dichtbij de Fransche grens, in het Westvlaamsche Wulveringem (H. 88) komt, naast [kʔbə] en [kʔpə] ook [spɪnəkʔp] voor ; daar dichtbij, te Hoogstade (N. 19), kent men ook naast het gebruikelijke [kʔbə] een zeldzamer [kʔpəspɪnə], en meer zuidwaarts, te Roesbrugge (N. 17) en te Westnieuwkerke (N. 163) werd enkel [kʔpəspɪnə] gegeven. Op deze uitzonderingen, zooals trouwens op de gansche *spin*-kaart, valt een eigenaardig licht wanneer wij de beide volgende kaarten nader beschouwen.

De Ragebol-kaart (II)

Fransch Vlaanderen en West-Vlaanderen vormen hier één homogeen gebied, althans in dezen zin dat de *ragebol*-namen overal met *kobbe* zijn gevormd. Een enkele uitzondering in Fransch Vlaanderen : Arneke (N. 55) heeft hier den naam [spɪnəkʔpəva.gər], overeenstemmend met het aldaar gebruikelijke [spɪnəkʔp] = *spin* ; maar van de *spinnekop*-samenstellingen die op de *spin*-kaart voor Fransch Vlaanderen vrij talrijk zijn, en die

ook in West-Vlaanderen voorkomen, vertoont de *ragebol*-kaart geen verder spoor meer; de *ragebol* heet in Fransch Vlaanderen overwegend [k₂pər]; daarnaast [k₂pəvɑgər], een enkele maal ook [tswint fə].

In West-Vlaanderen wisselt [k₂pəvɑgər(ə)] af met [k₂pəjɑ.gər(ə)]; in Oost-Vlaanderen, ten N. van Leie en Schelde, wordt het [k₂pəjɑ.gər(ə)]-type algemeene regel; uitzonderingen: [k₂pfɔ.ərə] en [k₂bəvɔərə], resp. te Bassevelde (I 160) en Watervliet (I 133), en [spɪnək₂p-
bɑstəl] te Grembergen (I 259); tusschen Leie en Schelde in Oost-Vlaanderen is eveneens [k₂bəjɔ.(g)ərə] de algemeene regel.

Eigenaardig is de aanblik van de *ragebol*-kaart in de zuidelijke helft van Oost-Vlaanderen, tusschen de Schelde en de Brabantsche grens. De Scheldevallei zelve heeft nog overal [k₂pəjɔ(g)ər]. Maar in het binnenland duiken van W. naar O. trapsgewijze meer en meer andere vormen op. Het zijn, een enkele maal, [spr^onək₂pəl₂bstlə] te Ste Maria-Hoorebeke (O. 124), Roomsche Katholiek gedeelte (1), tegenover [k₂bəju.grə] in het Protestantsch gedeelte; en dan verder [spɪnək₂b.ɑstlə] als te Nederbrakel (O. 208). Overwegend blijven nog de [k₂pju:ger]-vormen tot aan een lijn die ± recht van Aalst zuidwaarts naar Bever (O. 272) en N. Oostwaarts naar Meldert (O. 66), Malderen (I. 274) en Rupelmonde (I. 218) loopt. Tusschen Aalst — Bever ten W., en Aalst, Meldert (O. 66), Assche (P. 162), Ganshoren (O. 174), Brussel (P. 65), Linkebeek (P. 125) en St. Genesius-Rode (P. 198) ten O., ligt nu een zone waarin de vorm [spɪnək₂p₂bstəl] overwegend is. Nog vijf plaatsen vertoonen er den vorm [k₂pəjɔ.gər]: Bever (O. 272), Welle (O. 147), of

(1) Cf. Brugge: [ən k₂pəl] = de spin; [ə.k₂pəlja.gər] = de *ragebol*.

[k₂p b_Δstəl] : Liedekerke (I. 157), Gooik ⁽¹⁾ (I. 239) en Edingen (I. 281).

Noordwaarts, van Meldert (O. 66) af naar Rupelmonde (I. 218), en van daar overal langsheen den linker-Schelde-oever, tot aan Doel (I. 148), vinden wij nog [k₂pəj₂.ugər]-vormen.

Maar te beginnen met Hoeilaart (P. 126), Watermaal (P. 123), Brussel (P. 65), Neder-Over-Heembeek (P. 60), Vilvoorde (P. 10), Meise (O. 74), Brussegem (O. 73), Opwijk (O. 68), Malderen (I. 274) ⁽²⁾, Puurs (I. 268), Hingene (I. 221) ⁽³⁾ en vandaar den heelen rechter Schelde-oever, ligt oostwaarts een uitgestrekt gebied dat in zijn *ragebol*-namen noch het element *spin*, noch het element *kobbe* vertoont : het is de streek waar men *halfmaan* zegt (cf. Fr. demi-lune); zij omvat bijna geheel Antwerpen en Brabant. In oostelijk Antwerpen, één uitzondering, Tongerlo (K. 308) met [nə gl_Δsb₂rstəl]. Aan de oostgrens van Brabant ontmoeten we, naast [h_Δl_Δfm₂.n], te Zichem (K. 351) [nə b_Δ.stəl] en te Zoutleeuw (P. 112) [nəm b₂stəl]; te Diest (P. 41) [ən vl.gəsy.ət] (klaarblijkelijk : *vagers*-hoofd); te Schaffen (K. 356) en te Scherpenheuvel (P. 34^a), vormen van hetzelfde type; te Geet-Bets (P. 107), naast [ən h_Δlf m₂.n] ook [nə spinəb_Δstəl] en te Deurne (K. 354), dezelfde twee vormen; te Oplinter (P. 147) [nə spinəb_Δstəl]. Daarentegen gaat de [h_Δl_Δfm₂.n] de Limburgsche westergrens over te Lommel (K. 278), Oostham (K. 315), Tessenderloo (K. 353) ⁽⁴⁾, en Loksbergen (P. 47) ⁽⁵⁾.

⁽¹⁾ Daarnaast ook [spənək₂p b_Δsl]:

⁽²⁾ Overgangsdorp met beide vormen : [k₂pj₂.gər] en [əl_Δfm₂.n].

⁽³⁾ Id. : [k₂pj₂.gər] of [əl_Δfm₂.n].

⁽⁴⁾ Daarnaast op die plaats ook [vegəshy.ət], archaisch gevoeld, en [spinək₂p bvstəl].

⁽⁵⁾ Daarnaast op die plaats ook [nə spinək₂p b_Δstəl].

Beide zijden van de Brabantsch-Limburgsche grens zijn dus overgangsgebieden, evenals het N. W. van Limburg. Binnen deze provincie zelve onderscheidt zich het Z. en de Maasvallei van het overige Midden- en Noord-Limburg doordat men in het Z. (¹) en langs de Maas overwegend enkelvoudige *borstel*-vormen aantreft (dus geen specialen naam voor den ragebol schijnt te kennen) of composita zonder het woord *spin*, bvb. [stɔlbz(r)stɔl] te 's Heeren Elderen (Q. 173), te Neer-Glabbeek (L. 367), enz.; [glɑ.ʒbzrɔstɔl] te Neeroeteren (L. 368); Bree (L. 360), Tongerlo (L. 361), Opitter (L. 362); en vormen van het type *vensterborstel* te Tongeren (Q. 162), Mechelen a. d. Maas (Q. 9), Stokkem (L. 423), Hasselt (Q. 2), enz.; in de overige plaatsen integendeel vindt men composita met *spin*: [spinəbz(r)stɔl, spinəbzRstɔl, spinəvz.gər] e. dgl.

Negen uitzonderingen zijn aan te stippen: [ən spinəkzɔp] te Diepenbeek (Q. 71); [nə spinəkzɔp] te Genk (Q. 3), te Lauw (Q. 240), te Heusden (K. 360), te Maaseik (K. 372) en te Rotem (K. 420); [nə spinəkzɔpbɔstɔl] te Beeringen (K. 358) en te Loksbergen (P. 47), welke laatste vorm ook reeds als jongere nevenvorm voor Tessengerloo (K. 353) werd aangeduid en in Oost-Brabant voorkomt te Deurne (K. 354) en te Hoegaarden (P. 153). Hier kan m. i. moeilijk worden gedacht aan de West-Vlaamsche *kobbe*; de *spin*-kaart geeft inderdaad voor al deze plaatsen den vorm [spin]. De verklaring schijnt mij eerder te vinden te zijn in de naburige vormen *vagershoofd* van Diest en Schaffen. Blijkens deze vormen wordt de ragebol vergeleken met een *hoofd* of *kop*; vandaar *spinnekop*, zooveel als *spin*-*hoofd*, niet *hoofd* of *kop* van een *spin*, maar *kopvormige* borstel om spinnen en spinnewebben te, verwijderen. Deze hypothese vind ik trouwens, bij nader onderzoek, op merkwaardige wijze bevestigd, dank zij twee vormen

(¹) Het N. W. Vlaamsch hoekje van de prov. Luik inbegrepen.

spinnekophoofd (dus ook een borstel, aan een hoofd gelijk, om spinnekoppen te verwijderen) : het zijn [spinək2pu:et] voor Aalst (O. 61) en [spinək2pənu.et'] voor Erembo-degem (O. 65), vlak bij Aalst. Hier is de spin [spinək2p]; *spinnekop* + *hoofd* is dus de absolute tegenhanger van Oost-Brabantsch-Limbursch *spinne* + *kop*.

In haar geheel beschouwd, en vergeleken met de *spin*-kaart, verschaft de *ragebol*-kaart ons dus de volgende aanwijzingen :

1° Waar de *spin*-kaart in Fransch- en West-Vlaanderen *spinnekop*- en *koppespin*-vormen vertoont moeten deze vormen als jongere benamingen voor een ouder *kobbe* of *koppe* worden beschouwd : de *ragebol* heet er inderdaad nog *kopper*, *koppevager* of *koppejager*.

2° Waar de huidige *kobbe*- of *koppe*-vormen voor de *spin*, van W. naar O. slechts tot op de hoogte van Gent komen, bewijst de *ragebol*-kaart dat de *kobbe*-vormen vroeger tot vlak bij Antwerpen in het N., en tot op enkele kilometer van Brussel in het Z. reikten ; het optreden van het woord *halve maan* voor *ragebol* laat ons niet toe de uiterste oostgrens van de vroegere *kobbe*-vormen op te sporen ; evenmin brengt deze kaart eenig licht over het vroegere verspreidingsgebied van den naam *spin* in Brabant en Antwerpen, waar de *halve maan* hoogtij viert. Gelukkig springt hier de kaart van het *spinneweb* bij om ons nader in te lichten.

De Spinnewebkaart (III)

In haar analytischen vorm op 1/100.000 lijkt deze kaart op 't eerste zicht — en zelfs na vrij lang kijken ! — op een uiterst verward kluwen. Maar eerder dan den dialect-geograaf af te schrikken, moet zij hem aantrekken, omdat de bonte mengeling van vormen, meer dan een homogene of regelmatig-verdeelde kaart, hem wijst op een periode

van intensen strijd en vervorming in de uitingsmiddelen van het bestudeerde begrip, en hem dus ook meest kans biedt om het dynamisme van het taalleven in werking te zien. Meer nog dan voor de beide eerste kaarten betreur ik het, niet het volledige materiaal op 1/100.000^e voor den lezer te kunnen ten toon spreiden. Deze gegevens te synthetiseeren zonder de waarheid van de feiten geweld aan te doen, zonder een subjectieve keuze te doen, is uiterst moeilijk.

Het *kobbe*-gebied van kaart I, vinden wij ongeveer in kaart III terug, althans zóó dat wij binnen dat *kobbe*-gebied ook voor de *webben* woorden vinden met *kobbe* als grondwoord, bij uitsluiting van de *spin*; maar die overeenstemming is niet volledig :

1° De uitzonderingen, of schijn-uitzonderingen, — d. i. vormen die de homogeneïteit van het *kobbe*-gebied in Fransch Vlaanderen en West-Vlaanderen verbreken — zijn talrijker dan voor de *spin*-kaart. De aard en het aantal van deze uitzonderingen mogen blijken uit de hierop volgende constataties.

In Fransch Vlaanderen komen voor : 24 vormen [æ kʰpənæst(ə), kʰbənæst] e. dgl. ; 3 plaatsen met dubbelvormen : naast [æ kʰpənæst] te Bourbourg-Campagne (b. 5) [kʰpəspənə] en te Rekspoede (N. 11) en Winnezele (N. 61) [kʰpəspinə] ; 6 andere plaatsen met enkel [æ kʰpəspinə] of [kʰpəspənənæst] ; 8 plaatsen met [æ spinəkʰp(ə)næst] of [spənəkʰpənæst] of [spinəkʰpənɛˈst] en ten slotte 1 plaats met [əⁿspinəwæpsə] (Okselaar, N. 100), waar-schijnlijk een *wepse*, contaminatie van *webbe* met *wesp*. In West-Vlaanderen treden, zooals voor de *spin*-kaart, in een paar plaatsen, dichtbij de Fransche grens, enkele uitzonderingen op die zich aansluiten bij de Fransch-Vlaandersche ; maar het zijn, merkwaardig genoeg, niet dezelfde plaatsen als die welke zich op de *spin*-kaart van

hun omgeving onderscheiden : Hier hebben wij Egge-
waartskapelle (H. 95) met [kʰbəspɪnə], Stavele (N. 22)
met [kʰpəspɪnə] naast [æ kʰpənæt], Oostvleteren (N. 25) en
Loker (N. 116) met [kʰbəspɪnə]. Aan den oostkant van
West-Vlaanderen vinden wij tenslotte [əⁿ kʰbəgəspɪn] te
Koolskamp (H. 120), [əⁿ spɪnəkʰpə] naast [kʰpənæt] te
Aarsele (O. 1), [ən spɪnəkʰbə] naast [ən kʰbenæt] te Den-
tergem (O. 2), [kʰpəgəspɪn] naast [kʰpənætə] te Wakken
(O. 5) en [kʰpəspɪnə] naast [ən kʰpənætə] te Ingooigem
(O. 181). Van deze verschillende vormen, midden in het
kobbenette-gebied wordt even verder een verklaring ge-
geven.

2° In het N. van Oost-Vlaanderen kan men onder-
scheid en ,aan den eenen kant al wat ligt ten N. van Leie
en Schelde en ten W. van een lijn Kalken (I. 252) —
Eksaarde (I. 206), Hollandsche grens ; aan den anderen
kant, wat ten O. van deze lijn ligt. In het westelijk deel
zijn de vormen van het type *kobbenette* overwegend : zij
wijzen, evenzeer als de ragebol-kaart, op een grondwoord
kobbe. Maar ook de andere vormen doen dat : het spinne-
web heet er inderdaad [kʰbəgəspɪn], zeer dikwijls nog als
dubbelvorm naast [kʰbənætə] ; *gespin* is hier dus niets
anders dan een verzamelwoord, een synoniem van het
geweef dat wij in Limburg zullen aantreffen en van het
Fra. *toile d'araignée* ; het element *spin* is hier dus niet het
dier, het is nog het werkwoord ; slechts wanneer het
accent van *kobbegespin* verschuift, en op *gespin* gaat
rusten, geraakt de dialectspreker de notie van het ww.
spinnen kwijt ; bewijs, te Kalken (I. 252) in de hier be-
sproken N. O. Vlaamsche zone, is de naam voor het web
[ən kʰpəgəspɪn.nənæt]. = het *net van de kappige spin* !
En zóó is het ook op de *spin*-kaart ; niet alleen Kalken,
maar ook de naast-bijgelegen gemeenten Laarne (I. 251),
Heusden (I. 249), Destelbergen (I. 243), Zeveneeken

(I. 205) hebben [kʰpəgəspɪr.nə] voor de *spin*! Ik stel mij den gang van zaken in deze plaatsen voor als volgt: oudste vorm voor de *spin*: *kobbe* (*koppe*); bewijs: de koppejagervormen voor den *ragebol* op kaart II; oudste vorm voor het *spinneweb*: *kobbe*-(*koppe*-)*gespin*; dan gelijktijdig: a) verschuiving van het accent in den *spinneweb*-naam (bewijs: de huidige volksetymologie koppige-spin, die zonder accentverschuiving niet mogelijk was); b) verwarring tusschen den naam van het web en dien van het dier (bewijs: de tientallen plaatsen in Oost-Vlaanderen, Antwerpen en Brabant, waar *spinnekop* = *spin* en *web*)⁽¹⁾ Maar de accentverschuiving die te Laarne en omstreken geleid heeft tot het volksetymologische *koppige spin*, heeft elders geleid tot iets anders: het *kóbbe-gespin* of *kóppe-gespin* verloor elders zijn intervocalische, geheel buiten den klemtoon vallende *g*, en contraheerde tot *koppespin*. Dit lijkt me, in Oost-Vlaanderen, in het Oostelijke West-Vlaanderen en in Fransch Vlaanderen de beste verklaring voor de vormen *koppespin* = *spinneweb* en *spin*.

3° Het N. O. van Oost-Vlaanderen heeft voor het *spinneweb*, ten O. van de reeds aangeduide lijn Kalken-Eksaarde, overal [spɪnəkʰp(ə)næt(ə)]. klaarblijkelijk gevormd naar *spinnekop* = *spin*. Alleen Stekene (I. 171) heeft [ən spɪnənætə] en Tielrode (I. 214) [ən spɪnənæt].

4° In de zuidelijke helft van Oost-Vlaanderen is de toestand vrij verward. Verdeelen wij dit gebied in twee gelijke helften met een lijn van Ronse (O. 265) naar

(1) Aan een vriendelijken wenk van collega Ulrix dank ik het 1° voor een gelijkaardigen overgang te kunnen verwijzen naar kaart 50 van den Atlas Linguistique de la France, waarop, o. m. in het Dep^t Meurthe et Moselle de vorm [ʒrəʔbɪ] voor de *spin* voorkomt; 2° voor het belang van de spinnamen-studie in 't algemeen te kunnen verwijzen naar L. SAINÉAN. Les sources indigènes de l'Etymologie française, I, 1925, pp. 112-113.

Gijzenzele (O. 28), dan constateeren wij dat in de westelijke helft — in stijgende verwarring van W. naar O. — ongeveer al de tot hiertoe besproken vormen door mekaar liggen : Het overwicht komt nog toe aan [k₂bənætə, k₂pənæt] e. dgl. verbindingen van *kobbe* (*koppe*) met *net(te)*; maar daarbij komen dan, dikwijls als dubbelvormen in dezelfde gemeente, de reeds bekende en verklaarde [k₂.bəgəspiin]- en [k₂.pəspimə] -vormen; ten O. van de Schelde ook [k₂pəspimənæ.tə] en [sp₁rənək₂:pnætə]. In de oostelijke helft van Z. Oost-Vlaanderen zijn de vormen (sp₁nək₂pnətə] algemeene regel, en wisselen er, zeer dikwijls in hetzelfde dorp, af met [sp₁.nək₂p] zonder meer, of met een omschrijving, als [tnet fənə sp₁nək₂p].

5° Dezelfde vormen als in het Z. O. van Oost-Vlaanderen vinden wij in West-Brabant tot op de hoogte van Brussel, en in het Antwerpsch gedeelte van Klein-Brabant, en zelfs ten N. van den Rupel tot dichtbij Antwerpen. Merken wij hier in 't voorbijgaan op, dat naast het reeds geciteerde Stekene en Tielrode in N.Oost-Vlaanderen, ook in Z. Oost-Vlaanderen en Vlaamsch Henegouwen vier ⁽¹⁾ plaatsen voorkomen waar, ofwel uitsluitend, ofwel als nevenvorm bij *spinnekoppe(netten)*, ook *spinnenet(ten)*-vormen werden opgegeven, en te Schorisse (O. 205) [sp₁inəwə.pə]. In Brabant, ten W. van den Brusselschen meridiaan, treden weer vijf van die vormen op : Malderen (I. 274), Berchem (O. 173), Meise (O. 74) Puurs (I. 268) en Dilbeek (O. 177) hebben [sp₁n(ə)net].

6° Ten O. van den Brusselschen meridiaan worden nu de samenstellingen van *spin* met *-net* of *-nest* of *-web* of *-geweef* overwegend, om ten slotte in Limburg bijna de eenige te zijn : Hier komt *spinnekop* alleen nog 4 maal

⁽¹⁾ Dikkelvenne (O. 37), Overboelare (O. 230), Bever (O. 272) en Meerbeke (O. 233).

voor, en als nevenworm bij *spinneweb* of *spinnegeweef* nog 7 maal, op 72 onderzochte plaatsen, en dan vooral bij de Brabantsch-Antwerpsche grens. In Brabant zelf is, naast het reeds besproken westelijk gedeelte, de zone langsheen de taalgrens en de zuid-oostelijke hoek het meest gemengd : men vindt er een aantal vormen met *kop*-element [spinəkɔp(ə)æt, spinəkɔpənæst, spinəkɔp-dɔ.t] naast vormen met *spin*, zonder *kop*-element en [spinəwæp, spin(ə)næt, spin(ə)næst, spinədrɔ.t] e. dgl.

Besluit

Wanneer wij uit deze veelvuldigheid van vormen voor Ndl. *Spinneweb*, vergeleken met onze beide eerste kaarten, de algemeene conclusies willen afleiden, komen wij tot de volgende punten :

1° De vormen, besproken voor het N.-W. van Oost-Vlaanderen leveren de verklaring van de *kobbepin*- of *koppespin*-formaties, zoowel met beteekenis *spin* als *net*, in Fransch Vlaanderen, West-Vlaanderen en Oost-Vlaanderen.

2° Daarmee zijn echter de *spinnekop*-vormen (in beide beteekenissen) nog niet verklaard. Alleen laat kaart III ons toe, wanneer wij afzien van de zeer uiteenliggende en schaarsche uitzonderingsvormen in Oost-Vlaanderen en Henegouwen, een gebied af te bakenen dat geheel Limburg, en het grootste gedeelte van Antwerpen en Brabant omvat, en waarin, voor het *spinneweb*, overwegend samenstellingen met *spin* (+ -net, -nest, -web, -geweef, -draad) voorkomen; deze *spin*-vormen vinden we, van Oost naar West, meer en meer vermengd met vormen van het type *spinnekop*, *spinnekopnet*, e. dgl., gevormd naar de overeenkomstige huidige benaming van de

spin. Maar waarom hebben zoovele plaatsen, die op kaart I *spinnekop* hebben voor de *spin*, nog steeds een *kop*-vrije benaming voor het *web*? — Er is maar één antwoord mogelijk: De heele streek, waar nu nog (hetzij homogeen, hetzij in aanzienlijke verhouding tot de andere vormen) *spinneweb*, *spinnegeweef*, *spinnenet*, *spinnenest*, *spindraad*, en in elk geval *kop*-looze namen voorkomen, heeft vroeger voor de *spin* niet *spinnekop*, maar eenvoudig *spin* (of *spin(h)oer*) gezegd. Trouwens midden in het *spin(h)oer*-eiland is de vervanging van de *kop*-looze benaming door *spinnekop* nu nog aan den gang: te Putte, te Heist-op-den-Berg, te Kessel, te Herenthout en te Tremeloo gebeurde het dat zegslieden eerst *spinnekop* opdischten, maar op een vraag naar een mogelijke, *spinhoer* dadelijk erkenden dat dit nog het meest gebruikelijke, *spinnekop* daarentegen het nieuwere, « minder onfatsoenlijke » woord was. Een ander bewijs van het indringen van *spinnekop* naar het Oosten, ligt in het uiterst oostelijke punt (Scherpenheuvel P. 34a) waar dit spinnekop-gebied eindigt: Scherpenheuvel is de bedevaartplaats, waar jaarlijks tienduizenden bezoekers uit het Westen heentrekken en verblijf houden! En de spinnekop-spie Aarschot-Rillaar-Scherpenheuvel, dat is de groote baan langswaar die bedevaartgangers te voet en per fiets reizen; even typisch is de Limburgsche *spinnekop*-uitzondering, Beverloo, militaire kampplaats! En wanneer wij hier indringing uit het westen aanvaarden, dan is het juist omdat de hypothese voor Scherpenheuvel die voor Beverloo versterkt, en omgekeerd.

Bakenen wij nu het vroegere spin-gebied af, met de aanvaarding van een vroeger homogeen spin-gebied, daar waar de zuivere spin-vormen nu met andere vermengd zijn, dan komen wij tot op een paar kilometer ten W. van Brussel; dan komen wij tot aan Antwerpen,

en, met inachtneming van de onvermijdelijke mengzones, tot aan een lijn W. Brussel-Antwerpen, **dezelfde grens die door den ragebol als de uiterste oostgrens van het vroegere kobbe-gebied werd aangewezen!**

En wij komen ook aan het einde van het eerste deel dezer studie, met een besluit dat uit de dialectgeographische behandeling onzer drie woorden zonneklaar blijkt : *spinnekop* (= *spin*) is een samenstelling die ontstaan is in het midden van ons Zuidnederlandsch taalgebied, daar waar de vroegere *kobbe*-vormen (getuige kaart II) in aanraking zijn gekomen met de vroegere *spin*-vormen (getuige kaart III).

Nog enkele vraagteekens

Is de spinnekop-samenstelling het eerst ontstaan in de centra, te Brussel en te Antwerpen zelf, om vandaar uit, met de expansiekracht aan dergelijke grootsteden eigen, het eigenaardige spinnekop-gebied van kaart I, dat zoover naar Oost en West uitvloeit, te overstroomen? Of hebben, in het huidige *spinnekop*-gebied, zoowel in Oost-Vlaanderen als in Brabant en Antwerpen, autochtone factoren deze nieuwe samenstelling in de hand gewerkt? Ook deze mogelijkheid bestaat : bewijs, het geïsoleerde voorkomen van de samenstelling in Fransch Vlaanderen en in het uiterste West-Vlaanderen.

In hoever zal nu een historisch onderzoek naar het opkomen en de verspreiding van de verschillende benamingen van de spin in Zuid-Nederland de dialectgeographische oplossing van het probleem versterken? — Ook voor een dergelijk onderzoek worden bouwstoffen verzameld, en van belangstellenden met dank bij voorbaat ingewacht. De dialectgeographie is, zooals ik reeds

meermalen betoogde, daarom zulk een gelukkige methode, omdat ze zich door de historische gegevens laat controleren.

Ook de gegevens uit Noord-Nederland die mij voorloopig nog niet talrijk genoeg leken om in deze studie reeds te worden verwerkt, zullen bij een volgende gelegenheid worden aangevuld en uitgewerkt : In afwachting is er daaronder nog niets dat de voorafgaande bladzijden tegenspreekt.

Er liggen trouwens, ook in het reeds voorhanden zijnde materiaal, nog een aantal kleinere problemen verborgen. De verhouding *kobbe-koppe* ; ontstaan en verspreiding van het *spinhoer*-gebied, en van het *halfmaan*-gebied ; van het *koppejager*-, *koppevager*-gebied, en van andere vormen voor *ragebol* zijn enkele voorbeelden van dergelijke bijproblemen.

En ten slotte wordt, voor het tweede deel van deze studie, ook de mogelijkheid te gemoet gezien om de dialectgrenzen of -zones van de heele spin-geschiedenis te vergelijken met die welke, door andere dialectgeografen, en voor andere taalverschijnselen reeds werden verkregen. Liggen er, in dat geharrewar van lijnen, hoofdlijnen die aan andere dan taalkundige gegevens beantwoorden ? Verloopen isoglossen, isophonen en isomorphen op dezelfde wijze en onder den drang van gelijke drijfveeren ? — Dat zal de toekomst, die ons lokt met menig raadsel en veel verder werk, vroeg of laat wel leeren.

('t wordt vervolgd).

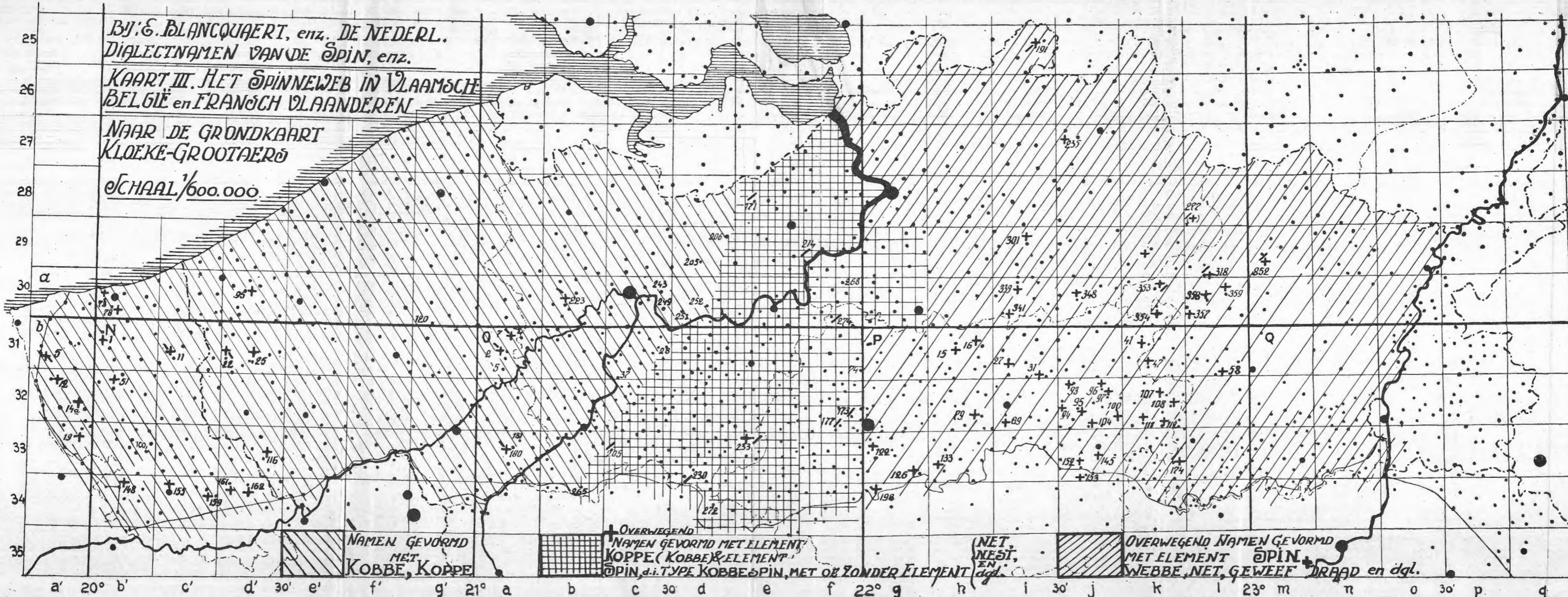

BY: E. BLANQUAERT, enz. DE NEDERL.
DIALECTNAMEN VAN DE SPIN, enz.

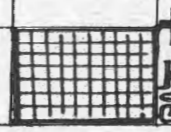
KAART III. HET SPINNEWEB IN VLAAMSCHE
BELGIË en FRANSCHE VLAANDEREN

NAAR DE GRONDKAART
KLOEKE-GROOTAERS

SCHAAL 1/600.000

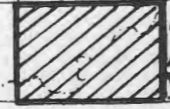

NAMEN GEVORMD
MET
KOBBE, KOPPE

OVERWEGEND
NAMEN GEVORMD MET ELEMENT
KOPPE (KOBBE) & ELEMENT
SPIN, d.i. TYPE KOBBE SPIN, MET OF ZONDER ELEMENT

NET,
NEST,
EN
DRAAD

OVERWEGEND NAMEN GEVORMD
MET ELEMENT
SPIN,
WEBBE, NET, GEWEEF, DRAAD en dgl.

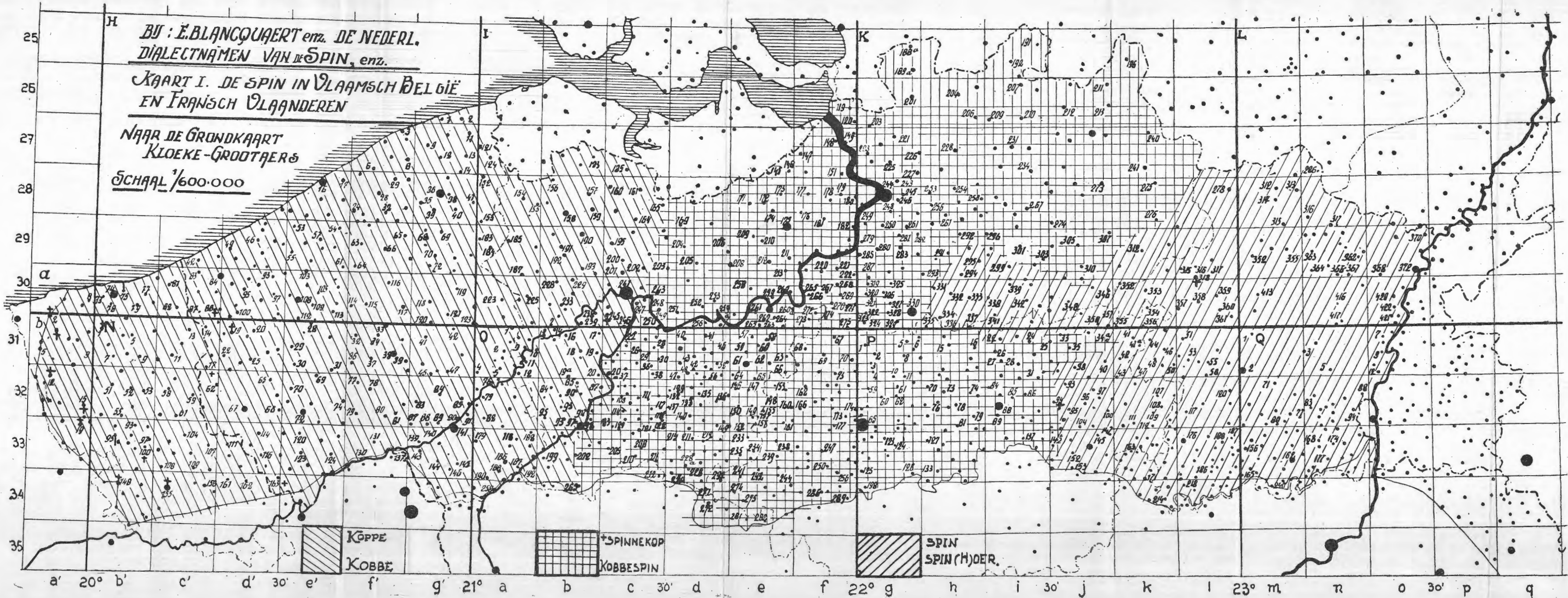
a' 20° b' c' d' 30° e' f' g' 21° a b c 30 d e f 22° g h i 30° j k l 23° m n o 30° p q

H
BY: *É. BLANQUAERT* enz. *DE NEDERL.*
DIALECTNAMEN VAN DE SPIN, enz.

KAART I. DE SPIN IN VLAAMSCH BELGIË
EN FRANSCHE VLAANDEREN

NAAR DE GRONDKAART
KLOEKE-GROOTAERS

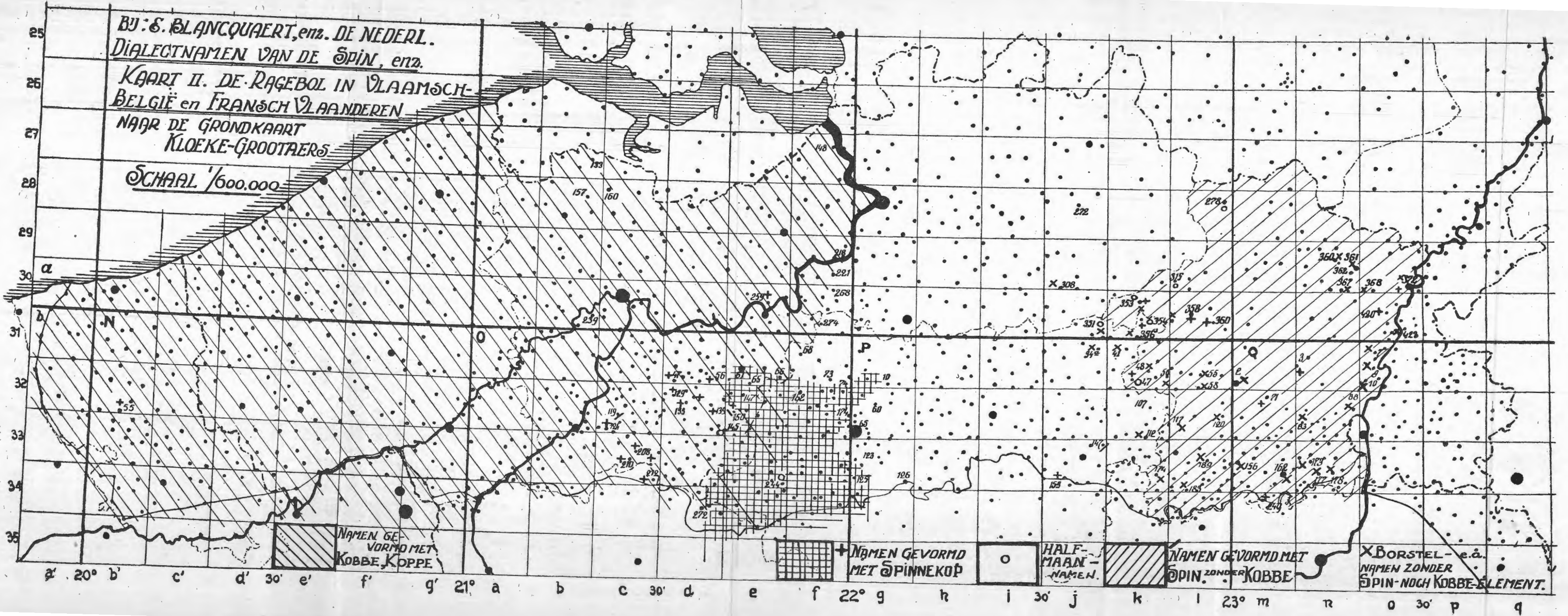
SCHAAL 1/600.000

BY: S. BLANCQUAERT, enz. DE NEDERL.
 DIALECTNAMEN VAN DE SPIN, enz.

KAART II. DE RAGEBOL IN VLAAMSCH-
 BELGIË en FRANSCH VLAANDEREN
 NAAR DE GRONDKAART
 KLOEKE-GROOTAERS

SCHAAL 1/600.000

NAMEN GE-
 VORMD MET
 KOBBE, KOPPE

+ NAMEN GEVORMD
 MET SPINNEKOP

○ HALF-
 MAAN-
 NAMEN.

NAMEN GEVORMD MET
 SPIN. ZONDER KOBBE

X BORSTEL-e.ä.
 NAMEN ZONDER
 SPIN-NOCH KOBBE-ELEMENT.

a' 20° b' c' d' 30° e' f' g' 21° a b c 30' d e f 22° g h i 30' j k l 23° m n o 30' p q